

Forfatter: Heiberg, Johanne Luise

Titel: 4. Del : 1856-82

Citation: Heiberg, Johanne Luise: "4. Del : 1856-82", i Heiberg, Johanne Luise: *4. Del : 1856-82*, udg. af AAGE FRIIS ; ELISABETH HUDE ; ROBERT NEIENDAM ; JUST RAHBEK , 1944, s. 111. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-heibfr07val-shoot-idm139968710780944.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: 4. Del : 1856-82

BONDERUP. "MARIA STUART".

Paa Veien til Bonderup glædede jeg mig ved Tanken om at skulle ordne det nye Hjem smukt og hyggeligt, at skulle gjense alle de Haandarbeider, jeg tidligere havde udført til Prydelse for Værelserne, over at Alt var lagt saa pænt og bekvemt tilrette i Kasserne, at jeg hurtigt kunde faa hele Huset i Orden; - glædede mig til om kort Tid at skulle modtage min kjære Veninde, Bispinde Martensen og hendes Børn, medens Biskoppen foretog sine sædvanlige Visitatsreiser og efter disse ogsaa vilde indfinde sig hos os.

Beskrivelsen af min første Overraskelse ved at indtræde i denne vor nye Bolig skal være helliget Eder, I Husmødre, idet jeg er vis paa Eders Sympathi. Saa hører da nu denne min sanddru Beretning!

Alle mine Kasser havde den forfærdelige Ole paa egen Haand aabnet og kastet Alt hulter til bulter ind i et stort Fadebur. Gardiner, Bøger, broderede Sager. Linned, Madratser, Porcelain, Glas, Lys, Lamper, Speile, Borde, Servanter etc. laa henslængt i det store Fadebur, midt paa Gulvet, som et stort Bjerg og indfiltret imellem hverandre som Glasstumperne i et Kaleidoskop. Det ene maatte trækkes ud efter det andet som et Nøgle Garn, der er kommen i Ulave. Af et fuldkommen nyt Køkkentøissæt fandtes ikke en Kjedel, der ikke var brugt og kulsort af Ilden, og nogle af Karrene vare aldeles ubrugelige, da Ole havde tilladt Haandværksfolkene ifjor at koge Lim i nogle af dem og benytte andre til Farvepotter. De nymalede Vægge, Gulve og Vindueskarme, de nybetrukne Sofaer og Stole, Alt var i den Grad overplettet med Fluesnavs, at jeg aldrig havde troet, at der kunde findes en saadan Mængde af denne Pøbel blandt Insekter. Sagen var, at den djævelske Ole hele forrige Sommer, hvor vi jo ved Heibergs Sygdom vare blevne forhindrede i at flytte derud, havde Dag og Nat ladet alle Vinduer staa aabne for, som han sagde, "at lufte ud".

Jeg betragtede alt dette i stum Forbauselse, og, som mig syntes, med overmenneskelig Taalmodighed; men da jeg kigede ned i en af Kasserne, 112 hvilken jeg gjenkendte som den, hvori med stor Omhyggelighed og efter alle Kunstens Regler Thorvaldsens store, siddende Amor med Lyren fandtes, og saae, at den ene Arm var brækket af, da brast jeg overtroiske Menneske i Graad. Ole forklarede, at det kunde han ikke gjøre for, thi da han havde villet løfte den op af Kassen i Armene, var den derved brækket. Naturligvis spurgte jeg ham, hvem der havde anmodet ham om at aabne alle Kasserne? Herpaa svarede han noget uforstaaeligt Vrøvl, hvori det var umuligt at finde Mening. Min Opfattelse af denne Sag var, at dette dumme Menneske ligefrem havde gjort det Hele af en ubetvingelig Nysgjerrighed for at se, hvad vel alle disse Kasser kunde indeholde; hvilket, som han meget naivt ytrede, havde moret Forpagterens Familie og Alle i Omegnen at tage i Øiesyn. Nu begyndte jeg altsaa det Sisyphusarbeide, om muligt at faa Rede paa alt dette. Da jeg savnede en Del af Porcelainsgjenstandene og spurgte ham, hvor disse vare, svarede han ganske frimodigt, at de med samt nogle smaa Borde vare ovre hos Forpagterens, da de for et Par Dage siden havde haft et større Selskab og været i Forlegenhed for saadanne Gjenstande. Senere savnede jeg et temmelig stort Speil og var alt i Færd med at skrive ind til Meubelhandleren, der havde besørget alle større Meubler derud, i den Tro at han maatte have glemt dette Speil, - da jeg ganske tilfældigt kom over i Oles Stue og saae Speilet nok saa pænt hænge paa hans Væg over hans Sofa. Ved mit Udbrud herom, svarede han, at han syntes, at Speilet lige saa gjerne kunde hænge der, til vi kom. Da jeg saa sagde: "Men nu have vi jo alt været her i flere Dage," svarede han: "Ja, nu kan De jo ogsaa faa det." - Og saaledes gik det med mange andre Sager, saa man formeligt maatte gaa paa Opdagelsesreise for at skaffe dem tilveie. Kort sagt, jeg havde en Følelse af, at alle Smaatrolde havde i Forening med Ole som et villigt Redskab beredt mig denne Sorg og Skuffelse. Da jeg havde sundet mig noget, fik jeg imidlertid et andet Syn paa Sagen, og jeg sagde til Heiberg: "Du tror nu vist, al jeg er meget ulykkelig over alt dette? Men ser du, jeg er ikke langt fra nu at glæde mig over det. Du husker vel, at jeg ifjor, da vi bleve forhindrede fra at tage herud, fandt mig roligt heri, thi med Et overfaldt mig en Anelse om, at noget Sørgeligt vilde møde mig paa dette Sted, og min Phantasi var i travl Virksomhed og Angest for, hvori dette kunde bestaa. Ser du, *heri bestod det altsaa*; og Gud ske Lov, at det ikke var noget Værre, der ventede mig her." - Saaledes trøstede jeg mig da paa bedste Maade. Ak, det var et stakket Haab!

Den 14de Juli ankom Bispinde Martensen med sine tre Børn. den voxne Søn og Datter samt min lille 8aarige Guddatter Josepha for at blive hos os til ind i August. Det var i Sandhed velgjørende for mig at have denne Venindes daglige, elskværdige, beroligende Omgang, thi til Trods for alle mine 113 Taler til mig selv var mit Sind betyngnet af Angest og Uro over Heibergs Befindende, der til Trods for hans eget og Lægens Udsagn forekom mig betænkeligt, og min Venindes milde og trøsterige Ord virkede velgjørende paa mit Sind. Hun sagde ofte: "De ængster Dem vist uden Grund, Etatsraad Heiberg synes jo munter og glad." Hun og Børnene hang med stor Kjærlighed og Beundring ved Heiberg. og ofte har hun udtalt, at hun aldrig havde kjendt et mere behageligt Menneske i Omgang end Heiberg. Og sandelig, hvem der her paa Bonderup havde set hans muntre Væsen, vilde det intet Øieblik faldet ind, at han bar paa en dødelig Sygdom. Altid skjulende sit Ildebefindende, aldrig klagende sig, var han som altid det oplivende Element i vor Kreds. Atter her beundrede jeg Heibergs Evne til at underholde sig med de Yngre uden Spor af nogen Hovmestereren eller en Ældres belærende Tone, hvorfor ogsaa disse følte sig fri, aabne og muntre i hans Omgang.

Først i August indfandt ogsaa Biskop Martensen sig hos os, og vi Kvinder lyttede ofte med Glæde til de Samtaler, som han og Heiberg førte om saa godt som Alt, hvad der bevægede Tiden i Religion, Politik og skjøn Litteratur. Mellem disse to Mænd, saa forskjellige i Meget, havde der aldrig i de 24 Aar, de vare bundne til hinanden i Venskab, fundet nogen Dissonans eller Uenighed Sted, saa man med Rette kunde kalde deres Forhold et prøvet Venskab. Meget bidrog da ogsaa hertil. De vare begge trofaste Naturer, ikke svaiende hid og did efter de øieblikkelige Strømninger. De vidste, hvad de vilde, og de vilde kun det Gode og Ædle.

Imellem de Samtaler, der førtes paa Bonderup, blev een atter og atter optaget, nemlig Bedømmelsen af Schillers Digterværk: "Maria Stuart", der var ansat til Opførelse i næste Saison med mig i Titelrollen; en Rolle, der i høi Grad interesserede mig, og som jeg nu her paa Bonderup gjorde mig færdig til at optræde i sidst i September. Det var en almindelig Mening, at Schiller havde skildret Marias Character for blød, for sentimental, halvt som en Nonne, en Helgen; en Mening, jeg tror, man herhjemme var kommen til, ved at en "Følelseskuespillerinde" sidst havde spillet Rollen paa vor Scene. Jeg mener derimod, at der i Schillers Tegning af Maria Stuart er udtrykt en høi Grad af Kraft og Energi, og kun naar dette kommer til sin Ret ved Fremstillingen, kan det hele Billede interessere os. Rollen maa altsaa spilles af en Characterskuespillerinde, der gjennem Udførelsen kan lade alle de Facetter glimre i det fulde Lys, hvorpaa Tegningen er saa rig. Beskyldningen for at have gjort hende til en Helgen modsiger jo sig selv i det Øieblik, Digteren bestemt udtaler, endogsaa ved hende selv, at hun har staaet i Ledtog med sin Husbonds Mordere og samtykket i, at dette Drab fandt Sted, - det Eneste i hans Skildring, som jeg finder psykologisk usandt. Jeg tror vel, som hendes Character var, og som Tonen ved det skotske Hof paa den 114 Tid var, at Maria, naar de skotske Lorder med Bothwell i Spidsen frækt udtalte sig om hendes usle Gemal, at det Bedste var at se at blive af med ham paa en eller anden Maade, at hun da kunde udbryde i en Ietfærdig Latter over saadan Tale, men aldrig lægge Planen i Forbund med dem om et Mord. I min hele Opfattelse af denne Dronnings Færd er jeg i de sidste Aar meget bleven styrket ved Professor Schierns historiske Afhandling om Bothwell. Heri staaer udtrykkeligt, at Maria engang ved Lordernes Udtalelse om at blive af med Kongen siger: "*Hvad I gjøre, saa vogt Eder for Noget, der kunde berøre min Samvittighed og min Ære.*" De tidligere ofte udtalte Beskyldninger, at Maria før Mordet havde indfundet sig i "Domherrehuset", hvor Darnley laa syg, og borttaget Silkegardinerne og Andet af Værdi, for at ikke ogsaa dette ved Sprængningen af Huset skulde gaa tabt, faar man mig lige saa lidt til at tro; thi en saadan Handling ligner ikke den friske, ungdommelige, om end Ietsindige Maria. Hele Verden forbauses over, at hun efter Kongens forfærdelige Drab ægtede hans Morder. Men man huske paa, at saa godt som hele den nederdrægtige skotske Adel, sikkert underkjøbt af Elisabeth, tilskyndede hende dertil "for at redde Landet fra Undergang", som de sagde. Og derfor har jeg aldrig kunnet forlige mig med Schillers bestemte Udtalelse i Stykket, at hun var en Morderske. En saadan havde ikke baaret sin Skjæbne, som hun bar den, uden dybe Samvittighedskvaler; en Morderske med en Løgn paa Læben dør ikke som hun den rædselsfulde Skjændselsdød, roligt, ophøiet, fuld af Tro til den Gud, for hvis Aasyn hun snart skulde aflægge sit Regnskab. Da maatte hun have været en Djævel, og det var denne Maria ikke, som var tilbød af alle dem, der omgave hende, Høie og Lave - og det bliver mere og mere troværdigt, at de mange Breve, der skulde tjene som Bevis for hendes Brøde, ere falske alle tilhobe.

Maria Stuart var en af de lykkelige, eller om man vil, ulykkelige Kvinder, der foruden at være begavet med Skjønhed, Ynde, Aand og en uimodstaaelig, Ietsindig Overgivenhed havde et saadant Overmaal af Erotik i sin Natur, at saa godt som alle Mænd, der kom i hendes Nærhed, antændtes af denne til deres og hendes Fordærvelse. Havde Maria været uden Ynde, kold, beregnende, ikke saa aabenhjertig sanddru, da var visselig hendes Skjæbne bleven en anden. Som altid hos Ungdommen var der ogsaa hos hende en Lettroenhed, en Frihed for Mistro lige overfor Menneskene, som paa den ene Side forhøiede den Fortryllelse, hvorfra hendes Væsen var gennemstrømmet, men paa den anden Side gjorde hende uskikket til at staa som Dronning i en saa fordærvet Tid i Skotland, hvor hver enkelt Lords Fædrelandskjærlighed kun havde det Maal, at han selv kunde komme til Magten og styre Riget. Denne Mangfoldighed af demoraliserede Stormænd var det 115 hendes Skjæbne at færdes imellem for at styre dem med den fine, kvindelige Haand, der knustes af deres pansrede Stridshandsker. Maria Stuart var intet Geni, og man kan vel sige, at til at være Dronning i saa forviklede Forhold var hun ikke skikket. Det lette, muntre Sind gjorde hende uforsigtig i sine Ytringer, det varme Hjerte henrev hende til at lytte til den Elskovsrøst, hvorfra hele hendes Kvindenatur var gennemstrømmet, uden at det faldt i den Ulykkelige Lov at møde Een, der kunde forvandle Eros til Apollon og give hendes hele Væsen en høiere Retning. Det religiøse Element hos hende var atter her kun som hos den unge, umiddelbare Kvinde, der holder fast ved Guds Barmhjertighed uden at have arbejdet hen mod, hvad Gud kræver af Lydighed og Forsagelse, og den katolske Lære med sin Syndsforladelse gjorde hende tryk for Følgerne af hendes Overtrædelser. En protestantisk Kvinde havde ikke slaaet sig til Ro hermed. Hvad der ogsaa kan bebreides Schillers Digtning, er Slutningsscenen, Skrifttemaalet, hvor Kalken og Hostien føres frem paa Brædderne; thi dette er at vanhellige det Helligste *. Kirkens Sacramenter have intet paa Theatret at gjøre. Shakespeare havde aldrig saaledes kunnet forgribe sig paa dem, han forstod at holde Kirken borte fra Theatret.

Som Følge af vore stedse tilbagevendende Samtaler paa Bonderup om Maria Stuarts Personlighed og om Schillers Digterværk modtog Heiberg efterfølgende Brev fra Biskop Martensen, efter at han havde forladt os.

Kbhvn., den 15. Aug. 1860.
Hrr. Etatsraad Heiberg.

Lad mig, kjære høitagede Ven, takke Dem og Deres Hustru, vor kjære Veninde, for vort Ophold paa Bonderup, De Samlivets Dage jeg tilbragte hos Dem, vare for mig, sande Hvile- og Receptionsdage.

Jeg er nu atter optagen af mine Forretninger, men tog mig dog i Gaar Aftes Tid til paany at læse Maria Stuart, hvorved jeg atter overbeviste mig om dette Værks herlige Virkning. Jeg troer at burde være enig i at der i Marias Charakter ligger mere Energie end man i Almindelighed antager og uden dette vilde jo heller ikke hendes Resignation kunne være saa ædel som den er. At hendes tidligere Forbrydelser vel meget gjøre Indtrykket af det Forgangne og Tilbagelagte og kun vise sig som temmelig lette Skygger, er maaskee æsthetisk nødvendigt for at bevare hendes Elskværdighed, kan maaskee ogsaa tildeels forsvares derved, at hun angrer paa catholsk og ikke paa protestantisk, om end Schiller lægger hende en enkelt protestantisk Sentens i Munden, der dog ikke har videre Consequenser. I hendes Død kunde

* 116 det formentligen ønskes langt mere fremtrædende, at denne Død ikke blot er et Værk af Elisabeth,

men Værket af den gjengjældende Nemesis, der bruger Elisabeth som sit Redskab. Jeg tvivler aldeles ikke om, at Shakespeare *overveiende* vilde have ladet denne Side af Historien fremtræde, og derved fra de blot individuelle Forholde rykket os ind i den sædelige Verdensordens universelle og evige Forholde. Hos Serailer træder Nemesis eller Retfærdighedsaabenbarelsen kun frem, forsaavidt den kan bestaae med den rørende og elskværdige Dronning, hvem vi paa alle Maader søge at undskylde. - Mærkeligt er det at Maria i Afskeds-scenen ikke har et Ord for det *Folk*, hvis Dronning hun har været; og det uagtet hun har iført sig sine kongelige Smykker. Hun gaaer i denne Scene udelukkende op i individuelle Forhold, hvilket er mere qvindeligt end dronningeligt. Forøvrigt er jeg fuld af Beundring og Kjærlighed til det Schillerske Værk, der uagtet Alt hvad der med Rette eller Urette kan siges, er udsprunget af en høi og ren Begeistring. Jeg glæder mig til den forestaaende Opførelse og lover Fru Heiberg og mig selv, at jeg skal hengive mig til det rene, ublandede Indtryk uden alle fordævelige Reflexioner og forudfattede Meninger.

Med hjertelig Hilsen

Deres hengivne

H. Martensen .

Hvad er det, der i alt Væsentligt rører os helt igjennem i den historiske Maria Stuarts Liv? Er det ikke netop det rent Menneskelige i denne Kvindeskikkelse? Vi føle, vi forstaa hendes Forvildelser. At hun i Dødsstunden ikke udtaler et Ord til det Folk, som hun var sat over som Dronning, er atter her menneskeligt og naturligt, thi hvorledes maatte disse Ord have lydt lige overfor et Folk, der saarede hende fra første Time, hun ankom til dette taagede Land, hvor selv de Høieste i Samfundet stode som raa, intrigante, samvittighedsløse Undersaatter, der vilde bruge den fine, fra Livet ved det franske Hof belevne Kvinde til deres egoistiske, forbryderiske Planer. Hendes Sorg og Beklemthed, da hun forlod Frankrig for at begive sig ind i dette Skotland, var en Forudfølelse af, hvad hun nu gik imøde. Rørende er hendes digteriske Udbrud ved Afskeden fra Frankrig, rørende, da Skibet gled stille i Taagen, hendes Bøn om at vække hende tidligt om Morgenen, førend den franske Kyst ganske forsvandt for bestandigt for hende. Endnu en Gang vilde de taarefyldte Øine bringe dette Frankrig sit sidste Farvel. En Elisabeths kolde, falske Natur vilde maaskee have kunnet beherske et saadant Folk og knust Forræderne, der stode i Spidsen for det, i Stedet for at disse knuste denne menneskelige Kvinde; Maria var ikke dette djævelske Spil voxen. Og er det ikke netop denne rent kvindelige Uformuenhed paa dette Punkt, der 117 har vækket hele Verdens Sympathi for hende? Hun staar i hele den skotske Historie som en stakkels ædel, skøn Fugl, der forfølges af de rovbegjærlige Jægeres Snarer og Pile, indtil den mat og ubeskyttet af Alle søger sin Tilflugt hos en Tiger, der lover at knuse alle hendes Forfølgere. Denne grumme, enøiede Tiger var *Bothwell*. Hun stolede paa den Vældiges Kraft lige overfor hendes kvindelige Svaghed. Dog atter her blev hendes Skjønhed, den erotiske Natur hendes Fordævelse; disse Egenskaber hos hende forvandlede snart Beskytteren til en lidenskabelig Elsker, der gjennem sin Lidenskab saae Frugten af sin Ærgjerrighed ligesom falde ned i Skjødet paa sig. Hvorfor gav hun efter for denne hans Lidenskab? gav efter i den Grad, at hun halvt tvungent, halvt frivilligt ægtede ham? - vel mest fordi hun trængte til en Mand at støtte sig til. Hele Verden forundredes derover; - men Verden vidste da ikke, hvad vi senere have lært af Historien, at saa godt som alle de høifornemme Forrædere, der omgave hende, raadete hende af alle Kræfter til dette Skridt som Landets og hendes eneste Redning. Men saa snart Raadet blev fulgt, vendte de sig Alle mod den Ulykkelige og forenede sig med dem, der vilde hende ilde, deriblandt hendes egen Broder. Og hvem stod atter bag dette Forræderi imod hende? Elisabeth, ingen Anden end denne engelske Dronning, i hvis Sold Forræderne stode. Saa længe Maria, denne for alle Mænd uimodstaaelige Kvinde, aandede under den samme Sol som Elisabeth, levede denne hæslelige, men kloge, ja sataniske Dronning i Angst for hendes Beundrere, i Misundelse over hendes Skjønheds Magt, der fremtryllede en Hær af ungdommelige Tilbedere, som ikke skyede at vove Livet for at vinde hende, redde hende og befæste hendes Rettigheder, ikke alene til Skotlands Throne, men til den Throne, som Elisabeth beklædte. Og derfor maatte denne farlige Rivalinde for enhver Pris styrtes, knuses og tilintetgjøres.

Jeg ansaae mig for lykkelig ved snart at skulle fremstille denne Maria, glædede mig til, at det stort Publikum snart skulde dele min Interesse for denne vidunderlige Kvinde, og vore Samtaler paa Bonderup dreiede sig ideligt om Schillers Digterværk og om den Opfattelse, jeg agtede at lægge til Grund for min Udførelse. Snart skulde imidlertid disse Samtaler afbrydes. Den 10de August reiste Martensens Familie fra os. Ved Afskeden glædede vi os til alter i det sildige Efteraar at ses i Byen under de vante Forhold.